

ศิลปศึกษา

แนวการจัดการศึกษา

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

วุฒิ วัฒนสิน¹

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของชาติไว้ในหมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 22 ถึง มาตรา 30 ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- 1) การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- 2) มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับ

ผู้เรียน

- 3) เน้นกระบวนการเรียนรู้
- 4) การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้
- 5) การประเมินผลการเรียนรู้

วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา และวิชาหนึ่งในกลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพในหลักสูตรมัธยมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ที่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวทาง

การจัดการเรียนการสอนบางประการ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2542

การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

จากการสำรวจสภาพการเรียนการสอนและการประเมินผลการใช้หลักสูตรของกองวิจัยทางการศึกษา (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2539 : 3) พบว่า "ครูส่วนใหญ่ยังคงจัดการเรียนการสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง และเน้นเนื้อหามากกว่ากระบวนการและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนให้เป็นไปตามที่หลักสูตรที่คาดหวังได้ ทั้งนี้ นักเรียนยังมีกระบวนการเรียนรู้ในระดับค่อนข้าง

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แผนกวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ต่ำกว่าเกณฑ์หรืออยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงเกือบทุกกระบวนการ" ในขณะที่เป้าหมายของการศึกษาชาติมุ่งหวังจะให้ให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาที่พึงประสงค์มีความจำเป็น ต้องพัฒนาการเรียนการสอนที่มีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของครู เช่น ครูควรเป็นผู้อำนวยความสะดวก คอยกระตุ้นให้กำลังใจให้คำแนะนำและช่วยเหลือ รวมถึง การร่วมคิด ร่วมทำและสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเองกับ ผู้เรียนนั่นคือกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็น ศูนย์กลาง

ด้านการสอนศิลปศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ดังนี้

1. ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ศิลปะที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

1.1 เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจ ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง กิจกรรมศิลปะปฏิบัติในชั้นเรียน ที่ครูเตรียมให้นักเรียนทำ ครูศิลปะควรเป็นเพียงผู้อำนวย ความสะดวก ให้กำลังใจ แนะนำช่วยเหลือเท่าที่จำเป็นและ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิด ทำ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้นักเรียนสามารถค้นพบความรู้ด้วยตนเอง

1.2 เป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีบทบาท มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุดครูศิลปะอาจจะให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสคัดเลือกกิจกรรมศิลปะปฏิบัติที่ตนเองสนใจแล้ว นำมาปฏิบัติร่วมกันในชั้นเรียน เมื่อผู้เรียนมีความสนใจ ตรงกัน การทำงานชิ้นนั้นก็จะเป็นไปอย่างสนุกสนาน และ จะทำให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น ซึ่งแน่นอนที่สุดก็จะได้ผลงานที่ทุกคนพึงพอใจ

ครูศิลปะต้องให้ความสำคัญต่อ กระบวนการและผลงานควบคู่กันไป นั่นคือ ครูศิลปะต้องปล่อยให้ผู้เรียน ปฏิบัติ คิด ทำ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพราะเขาจะได้เรียนรู้ถึงกระบวนการ ในการปฏิบัติอย่างแท้จริง และยอมรับ ในผลงานที่สำเร็จของตนด้วย

1.3 เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ ต่อกัน ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์แก่กันและกันมากที่สุด นักเรียน ในระดับมัธยมศึกษาเป็นเด็กที่อยู่ในวัยรุ่น ซึ่งมีคุณลักษณะ ที่ต้องการรวมกลุ่ม ต้องการแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ รักความยุติธรรม ต้องการแสดงความคิดเห็นในแนวประชาธิปไตย ฉะนั้นจึงเป็นการดีสำหรับครูศิลปะที่จะจัดกิจกรรม กลุ่มที่จะต้องทำงานร่วมกันให้แก่ผู้เรียน ให้อิสระเสรีแก่ ผู้เรียนในการคิดร่วมกัน ทำร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกัน และ ประเมินผลโดยการวิจารณ์ผลงานที่เสร็จแล้วร่วมกัน โดย ตั้งอยู่บนความยุติธรรมและความมีเหตุผล

1.4 เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ กระบวนการ (Process) ควบคู่ไปกับผลงาน (Product) ครูศิลปะต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการและผลงาน ควบคู่กันไป นั่นคือ ครูศิลปะต้องปล่อยให้ผู้เรียนปฏิบัติ คิด ทำ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพราะเขาจะได้เรียนรู้ถึง กระบวนการในการปฏิบัติอย่างแท้จริง และยอมรับในผลงาน ที่สำเร็จของตนด้วย ครูศิลปะต้องประเมินผลโดยให้น้ำหนัก คะแนนที่กระบวนการ (Process) และผลงานที่สำเร็จ (Pro- duct) พร้อม ๆ กันไป

1.5 เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หากกิจกรรมศิลปะปฏิบัติที่ทำใน ชั้นเรียนเป็นกิจกรรมที่ยึดความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนย่อมมีความตั้งใจในการทำงาน เกิดความรักและ ห่วงแทนในผลงานของตนเอง พร้อมที่นำผลงานออกแสดง ให้บุคคลอื่นได้ชื่นชม และเมื่อมีความรู้ ความเข้าใจถึงทุก กระบวนการที่ทำ ก็สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิด ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

2. วิธีการสอนศิลปะที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

การสอนศิลปะที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางมี ตัวอย่างหลายวิธี ครูศิลปะต้องเป็นผู้เลือกวิธีการสอนที่ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้ให้นักเรียนเกิด การเรียนรู้ตามต้องการ วิธีการสอนเหล่านี้ประกอบด้วย

2.1 การสอนแบบทดลอง (Laboratory Method) การสอนศิลปะแบบทดลอง คือ วิธีการสอนที่ให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง จนเกิดความเข้าใจและ

สามารถปฏิบัติงานเป็นของตนเองได้ การทดลองสามารถทำคนเดียว หรือเป็นกลุ่มก็ได้

2.2 การสอนแบบโครงการ (Project Method) การสอนศิลปะแบบโครงการคือ วิธีการสอนศิลปะที่ครูศิลปะมอบหมายให้นักเรียนหรือกลุ่มนักเรียนได้เขียนโครงการ และให้นักเรียนดำเนินงานตามโครงการที่วางไว้ให้สำเร็จ โดยครูศิลปะจะคอยให้ความสะดวกและช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็น

2.3 การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) การสอนศิลปะแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นวิธีการสอนศิลปะที่จัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า นักเรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากโปรแกรมการสอนที่จัดไว้ให้เป็นศูนย์เมื่อนักเรียนเรียนรู้ครบทุกศูนย์แล้ว ก็เปิดโอกาสให้นักเรียนอภิปราย ชักถามและร่วมกันสรุปผลการเรียนรู้

2.4 การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม (Group Process Method) การสอนศิลปะวิธีนี้ ครูจะมอบหมายให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม ช่วยกันศึกษาค้นคว้า และกำหนดแนวทางปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติงานจริง ๆ หลังจากนั้นก็ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายและร่วมกันประเมินผลโดยการวิจารณ์

2.5 การสอนแบบสืบสวนสอบสวน (Inquiry Method) การสอนศิลปะแบบสืบสวนสอบสวนเหมาะสำหรับการสอนรายวิชาที่หนักไปทางเนื้อหาสาระ เช่น วิชาสุนทรียศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ ฯลฯ เป็นวิธีการสอนที่ครู

เป็นผู้ตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้เกิดแนวความคิด ค้นคว้า เพื่อรวบรวมข้อมูลที่จะตอบปัญหานั้น ๆ และสามารถนำความคิดและแนวทางแก้ปัญหาไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางมีวิธีการสอนอยู่หลายวิธี ไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุด แต่ขึ้นอยู่กับทางเลือกใช้วิธีการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะ ควรจัดกิจกรรมให้หลากหลายเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้หลายรูปแบบ และเสริมสร้างประสบการณ์ทางด้านศิลปะ

มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน

โดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและบูรณาการความรู้ในเรื่องต่างๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะและกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาจึงควรจะมีจุดเน้นดังนี้คือ

1. สอนศิลปะให้ผู้เรียนมีความสุข

ศิลปะควรมีอุดมการณ์ แนวความคิดและแนวปฏิบัติในทิศทางที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน และการทำกิจกรรมทางศิลปะ ดังนี้

1.1 สอนโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะและศักยภาพทางศิลปะของผู้เรียนแต่ละวัย ครูควรมีความรู้และตระหนักว่า ผู้เรียนมีศักยภาพสูงสุดตามวุฒิภาวะในการแสดงออกทาง

ครูต้องมีความเข้าใจในทฤษฎีแห่งพัฒนาการตามธรรมชาติของผู้เรียนทุกคน เข้าถึงความรู้สึกละเอียดอ่อน ความคิดอันไร้ขอบเขต และความฝันอันกว้างไกลของผู้เรียนแต่ละคน และเปิดโอกาสให้เขาได้สานความฝัน และดำเนินไปตามความใฝ่ฝันนั้นจนบรรลุเป้าหมายของชีวิต "ความรัก" เป็นสิ่งประเสริฐสุดที่จะเป็นตัวประสานหล่อหลอมให้ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง พี่น้องและเพื่อนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้อย่างมีความสุข

ศิลปะเพียงแค่นั้น มิควรรีไ้ระดับความสามารถของครูเป็นเครื่องวัด แล้วเข้มงวดให้ผู้เรียนแสดงออกตามใจของตน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนฮึดอัดและเบื่อก่อนนำต่อกิจกรรมศิลปะจนเกิดความทุกข์

1.2 สอนศิลปะด้วยความรัก เมตตา จริงใจ และอ่อนโยน บางคนกล่าวว่าการสอนศิลปะใครๆ ก็สอนได้ ขอเพียงแต่มีความรู้และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ แนะนำกิจกรรมศิลปะให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตาม เมื่อได้ผลงานศิลปะออกมาก็เป็นความสำเร็จของการเรียนการสอนแล้ว แต่โดยสภาพความจริงผู้เรียนมิใช่เครื่องจักรที่เพียงแต่รับ

คำสั่งให้ปฏิบัติงานให้สำเร็จแค่นั้น แต่ผู้เรียนมีชีวิตจิตใจ ผู้เรียนต้องการความเอื้ออาทร ความเมตตา ความจริงใจ ความอ่อนโยนและต้องการความรักด้วย

หากผู้เรียนได้รับการสอนศิลปะในบรรยากาศแห่งความรู้สึกทวาดกลัว เกิดขัดขืน ท่ามกลางเสียงหวาด ช่มชู่ คอยรับฟังแต่คำสั่ง ข้อห้าม และกฎระเบียบมากมาย บางครั้งต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรง เหตุเพราะตอบคำถามผิดหรือเพราะความไม่รู้ ผู้เรียนจะเกิดความรู้สึกเก็บกดและสะสมมากเข้าจนกลายเป็นปมด้อย ทำให้ผู้เรียนเกิดความไม่มั่นใจ ทวาดกลัว ขมขื่น ซ่อนเร้นความรู้สึก

บรรยากาศการเรียนการสอนศิลปะที่เต็มไปด้วยความสุข สนุกสนาน

ไม่กล้าแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของตนเอง แล้วการเรียนการสอนจักสัมฤทธิ์ผลได้อย่างไร

ครูต้องสอนศิลปะด้วย "ความรัก" เพราะภายใต้บรรยากาศแห่งความรัก ความเมตตา ความจริงใจ และความอ่อนโยน จิตมีความอบอุ่นและเป็นกันเอง ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัย ได้รับการคุ้มครองปกป้อง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง จึงกล้าแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่อิสระและไร้ขอบเขต ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาการในด้านต่างๆ ทุกด้านและใน

ที่สุด ผู้เรียนก็จะได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะ

ครูต้องมีความเข้าใจในทฤษฎีแห่งพัฒนาการตามธรรมชาติของผู้เรียนทุกคนเข้าถึงความรู้สึกละเอียดอ่อน ความคิดอันไร้ขอบเขต และความฝันอันกว้างไกลของผู้เรียนแต่ละคน และเปิดโอกาสให้เขาได้สานความฝัน และดำเนินไปตามความใฝ่ฝันนั้นจนบรรลุเป้าหมายของชีวิต "ความรัก" เป็นสิ่งประเสริฐสุดที่จะเป็นตัวประสานหล่อหลอมให้ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง พี่น้องและเพื่อนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใน

การสร้างสรรคผลงานศิลปะได้อย่างมีความสุข

1.3 สอนศิลปะให้ผู้เรียนเกิดความรักและภูมิใจในตนเอง บทความในหนังสือ "สวรรค์มีตา" หรือ "สู้ชีวิตด้วยจิตวิทยา" ชุดที่ 4 ของเกียรติวรรณ อมาตยกุล (2536) ความว่า "เราทุกคนต้องการความรู้สึกที่ว่า ตัวของเรามีความสำคัญ มีคุณค่า มีความสามารถในการกระทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องรอฟังผู้อื่น ความรู้สึกที่เราต้องการลึกๆ นี้ อาจเรียกเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า Esteem Need ความต้องการที่สำคัญนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อเราได้คิดเองตัดสินใจเองและได้มีโอกาสลงมือทำอะไรๆ ด้วยตัวเอง พร้อมกับมีโอกาสได้รับผิดชอบในสิ่งที่ตัวเองได้ทำลงไป"

ครูต้องสร้างความภูมิใจในตนเองให้แก่ผู้เรียน ความภูมิใจในตนเองของผู้เรียนเกิดจากการยอมรับอันแสดงออกได้โดยการกล่าวชมเชย แสดงความยินดีของครูเมื่อผู้เรียนทำงานบางอย่างสำเร็จ บ่อยครั้งจะสังเกตเห็นว่าเมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมศิลปะสำเร็จแล้วเขาจะพยายามนำไปให้คนอื่นดู ทั้งนี้เป็นเพราะเขาต้องการให้คนอื่นชื่นชมเห็นว่าผลงานและตนเองมีคุณค่า เขามีความสามารถในการทำงานศิลปะได้ด้วยตัวของเขาเอง ครูมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนมีความสุข ครูควรถือโอกาสนี้สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้เรียนโดยการกล่าวชมเชยและแสดงความชื่นชมต่อผลงานของผู้เรียนด้วยความจริงใจ ครูพึงตระหนักว่าผลงานศิลปะเป็นเพียงเครื่องมือที่นำไปสู่การสร้างความเป็นคนที่สมบูรณ์ให้แก่ผู้เรียน ไม่ควรให้ความสำคัญที่ตัวผลงานที่ผู้เรียนทำสำเร็จ (Product) มากจนเกินไป

กิจกรรมศิลปะที่จัดให้เด็กในชั้นเรียนควรเป็นกิจกรรมที่เน้นความสนุกสนาน ไม่ยากจนเกินไปและผลงานที่สำเร็จออกมาส่วนใหญ่ควรสวยงามแปลกตา โดยไม่ต้องใช้ฝีมือมากและกิจกรรมศิลปะแต่ละขั้นที่เด็กปฏิบัติควรสำเร็จภายในเวลาไม่นานนัก โดยจะต้องไม่มีการบ้านศิลปะให้เด็กกลับไปทำที่บ้านโดยไม่จำเป็น

ที่โรงเรียนครูสามารถส่งเสริมความรักและความภูมิใจในตนเองของเด็กได้ โดยนำผลงานศิลปะที่เด็กสร้างสรรค์คิดริเริ่มผลงานทุกชิ้นที่ทำเสร็จบนบอร์ด หรืออาจรวบรวมแล้วจัดเป็นนิทรรศการศิลปะในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน เพื่อให้เด็ก ผู้ปกครองและผู้สนใจได้ชื่นชม

ในผลงาน และมีข้อสังเกตว่า ครูควรจัดแสดงผลงานศิลปะของทุกคนโดยไม่มีการคัดเลือก ที่บ้านผู้ปกครองก็สามารถส่งเสริมความรักและความภูมิใจในตนเองของลูกได้ โดยการนำผลงานศิลปะที่ลูกแสดงความชื่นชม ใส่กรอบให้สวยงาม แล้วนำมาตกแต่งประดับบนฝาผนังในห้องนอนหรือห้องรับแขก แสดงให้ลูกเห็นว่า พ่อ แม่ มีความรัก ภูมิใจและเห็นคุณค่าในผลงานของลูกอย่างจริงใจ เมื่อโตขึ้นเขาจะมีความมั่นใจในตนเองและพ่อแม่ของเขา ทุกครั้งเมื่อเห็นผลงานศิลปะของตนติดตั้งอยู่บนผนังห้อง

1.4 สอนกิจกรรมศิลปะที่สนุกสนานหลากหลายและแปลกใหม่ "การเล่นที่ดี คือ การพัฒนาชีวิตและสังคมของเด็กๆ ทุกเพศทุกวัย โดยไม่ต้องการแข่งขันหรือมุ่งหวังเอาชนะใคร" (เลิศ อานันท์นะ, 2535 : 24)

โดยธรรมชาติของเด็กแล้ว เด็กจะมีความสนุกสนานเมื่อมีโอกาสได้เล่น เพราะการเล่นเป็นธรรมชาติของเด็กที่อยากรู้อยากเห็นอยากลอง และอยากแสดงออกอย่างอิสระเสรี (Free Expression) ถ้าครูและผู้ปกครองสามารถสอดแทรกความรู้เข้าไปในการเล่นด้วย เด็กก็จะได้รับความรู้ในขณะที่เล่นด้วยซึ่งเป็นไปตามปรัชญาการศึกษาของ จอห์น ดิวอี้ ที่ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นด้วยการลงมือกระทำ (Learning by Doing) วิธีการสอนศิลปะแบบนี้เรียกว่า "การเรียนรู้แบบเรียนปนเล่น"

กิจกรรมศิลปะที่จัดให้เด็กในชั้นเรียนควรเป็นกิจกรรมที่เน้นความสนุกสนาน ไม่ยากจนเกินไปและผลงานที่สำเร็จออกมาส่วนใหญ่ควรสวยงามแปลกตา โดยไม่ต้องใช้ฝีมือมากและกิจกรรมศิลปะแต่ละขั้นที่เด็กปฏิบัติควรสำเร็จภายในเวลาไม่นานนัก โดยจะต้องไม่มีการบ้านศิลปะให้เด็กกลับไปทำที่บ้านโดยไม่จำเป็น

**การจัดกิจกรรมด้านเนื้อหาวิชาควร
ดำเนินว่า นอกจากผู้เรียนจะสนใจกับ
การแสดงสภาพตามธรรมชาติของ
วัตถุและสิ่งแวดล้อมแล้ว ผู้เรียนยัง
ต้องการสิ่งที่เป็นเหตุผล สนใจสิ่งที่มี
ความหมายสำหรับชีวิตส่วนตัวของ
เขา และสนใจเหตุการณ์ต่างๆ ที่
เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ฉะนั้นเนื้อหา
ของรายวิชาต้องตอบสนองความสนใจ
ดังกล่าวด้วย**

กิจกรรมการเรียนรู้ป็นเล่นมีอยู่มากมาย
หลายกิจกรรม โดยแต่ละกิจกรรมที่บอกว่าย่เรียนแบบเล่น ๆ
แต่ครูและผู้ปกครองควรจะมีจุดมุ่งหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ใน
กิจกรรมนั้น ๆ ด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะป็นเล่นมีอยู่
หลายหลายกิจกรรม หลายรูปแบบ ครูควรเลือกกิจกรรมที่
เหมาะสมให้กับผู้เรียน ที่สำคัญคือผู้เรียนต้องสนุกสนาน
ผู้เรียนต้องการที่จะเล่น และไม่เกิดอันตรายต่อผู้เรียน แต่ละ
กิจกรรมที่ครูจัดสำหรับผู้เรียนต้องไม่ซ้ำซาก ทำให้เด็กเกิด
ความเบื่อหน่าย และไม่กระตือรือร้นในการแสดงออกถึง
ความคิดและจินตนาการ การจัดกิจกรรมศิลปะป็นเล่น อาจ
ต้องสลับการสอนศิลปะแบบไม่เล่นบ้าง ก็จะทำให้กิจกรรม
โดยรวมน่าสนใจและตื่นเต้น ไม่น่าเบื่อ การจัดกิจกรรม
ศิลปะสำหรับผู้เรียนควรให้เป็นไปตามธรรมชาติของผู้เรียน
เหมาะสมกับวุฒิภาวะ หลากหลาย และแปลกใหม่อยู่เสมอ

**2. ปลุกฝังความมีสุนทรียภาพ รอบรู้เกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะไทย รักประชา-
ธิปไตย และมีทักษะทางศิลปะที่สามารถออกไป
ประกอบอาชีพได้**

การจัดการเรียนการสอนด้านศิลปศึกษา ควร
พัฒนาการเรียนการสอนโดยพยายามเปลี่ยนแปลงให้เป็น
สากลยิ่งขึ้น โดยควรจะมีค่านิยมของนักการศึกษาที่เสนอ
การจัดการเรียนการสอนที่ยึดแนววิชาการทางศิลปศึกษา

(Discipline Based Art Education) หรือ DBAE ซึ่ง
ครอบคลุมเนื้อหาสาระทางศิลปะ 4 แขนงด้วยกัน คือ

2.1 แขนงสุนทรียศาสตร์ (Art Aesthetic/A.A.)
แขนงที่สะท้อนให้เห็นผลของประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์
ซึ่งช่วยให้เด็กเรียนมีความเข้าใจเห็นคุณค่าของความงาม
ทั้งในธรรมชาติ และในศิลปะ สามารถรับรู้เกี่ยวกับความ
งามในสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในความงาม
อันเป็นรากฐานของศิลปะ

แขนงสุนทรียศาสตร์ช่วยสร้างความนิยมใน
ความงามของสิ่งแวดล้อม ความเป็นระเบียบ การสอนให้
นักเรียนเกิดการรับรู้ทางศิลปะจากประสาทสัมผัสต่างๆ
โดยการฝึกทักษะหลายๆ และลงมือปฏิบัติจริงๆ จะทำให้
นักเรียนมีความซาบซึ้งในด้านสุนทรียะซึ่งเกิดจากการเรียนรู้
จากการกระทำของนักเรียนเอง (Learning by Doing)
และเป็นการให้ประสบการณ์ตรงแก่นักเรียน (Direct Ex-
perience)

2.2 แขนงประวัติศาสตร์ศิลป์ (Art History/
A.H.) แขนงที่ให้ความสำคัญในบทบาทของศิลปะและศิลปิน
ที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรม ประวัติของการสร้างงานศิลปะ ซึ่งจะ
ช่วยให้เราได้ทราบถึงอดีตที่ผ่านมาได้อย่างรวดเร็วและ
ชัดเจนกว่าคำบอกเล่าใดๆ โดยปกติการสอนวิชาประวัติ-
ศาสตร์ศิลป์ มักจะสอนแยกเป็นวิชาหนึ่งต่างหาก แต่ในที่นี่
เป็นการนำประวัติความเป็นมา ตลอดจนความสัมพันธ์จาก
อดีตถึงปัจจุบัน ในแต่ละบทเรียนสอนให้นักเรียนได้รับรู้
แนวคิด (Concept) และวิธีการในการสร้างสรรค์ผลงาน
(Procedures) ของศิลปิน เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา
และสร้างผลงานศิลปะของนักเรียนเอง

แกนประวัติศาสตร์ศิลป์เป็นแกนที่สนับสนุน
แกนสุนทรียศาสตร์เพราะนักเรียนจะได้เรียนรู้ถึงความ
เพียรพยายามและความสามารถของบรรพชน ทำให้เกิด
ความภาคภูมิใจ และหวงแหนในศิลปะของชาติ ทั้งนี้จะเกิด
ผลในการอนุรักษ์ และเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์
ผลงานศิลปะที่มีคุณค่าต่อไปให้แก่ชาติบ้านเมืองในอนาคต

2.3 แขนงศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism/A.C.)
แกนที่ให้ความสำคัญต่อการรับรู้ (Perception) การบรรยาย
(Description) การวิเคราะห์ (Analysis) การตีความ (In-

นักเรียนกำลังตกแต่งลวดลายจิตรกรรมบนเรือกอลและจำลอง

terpretation) การประเมินผลผลงานศิลปะ (Evaluation) จะช่วยให้นักเรียนฝึกฝนการวิจารณ์ หรือศึกษาทวิวิจารณ์ ของนักวิชาการศิลปะเพื่อสนับสนุนให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความรอบคอบ ละเอียคลอ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย กล้าคิดกล้าแสดงออกอย่างมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อันเป็นวิถีทางในการพัฒนาและปรับปรุงตนเอง เพื่อแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะต่อไป

2.4 แกนศิลปะปฏิบัติ (Art Production/A.P.) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "แกนผลงานศิลปะ" เป็นแกนที่สนับสนุนให้นักเรียนสร้างผลงานศิลปะ เสริมสร้างประสบการณ์ตรงให้กับนักเรียน เพื่อให้ได้รู้จักฝึกทักษะด้วยตนเองทั้งในด้านการตัดสินใจ การเลือกใช้วัสดุเครื่องมือ และเทคนิคการสร้างสรรค์ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนรู้จักแก้ปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าทางสุนทรียภาพ โดยสัมพันธ์กับการจัดองค์ประกอบศิลป์

แกนศิลปะปฏิบัตินี้จะช่วยฝึกฝนให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นการปลูกฝังการทำงานอย่างมีระบบ อันเป็นพฤติกรรมสร้างสรรค์ที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานต่างๆ มีประสิทธิภาพ

3. นำความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์กับศิลปศึกษา

ในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ครูศิลปะควรให้ความสนใจถึงความก้าวหน้าทางการสื่อสารและโทรคมนาคมให้มากขึ้น และส่งเสริมให้เด็กได้มีเวลาในการดู ฟัง พุคคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อข่าวสารที่เป็นประเด็นใหม่ๆ และทันสมัย ทั้งนี้เพื่อผู้เรียนจะได้มีความสามารถในการเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ ให้เข้ากับศาสตร์ทางศิลปะ ครูศิลปะต้องประพடுத்தกันให้เป็นแบบอย่างต่อผู้เรียนในแง่ของความทันสมัยในการศึกษาค้นคว้า แสดงให้เห็นว่าการศึกษาไม่ได้จำกัดว่าอยู่ในโรงเรียนหรือห้องเรียนเท่านั้น แต่ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ได้จากหลายด้าน โดยเฉพาะจากเครื่องมือที่ทันสมัยและนิยมกันอยู่ในปัจจุบัน และจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อไปในอนาคต นั่นคือ การศึกษาจากระบบสื่อสารคมนาคมที่มีให้ค้นคว้าความรู้และข่าวสารจากทั่วโลก ได้แก่ การค้นคว้าจากระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) เพราะข้อมูลเหล่านี้จะทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะในโรงเรียนทันสมัยและชวนติดตามยิ่งขึ้น

เมื่อพบกับคำถามที่ว่าเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อพัฒนาการเรียนการสอนศิลปศึกษาด้านใดบ้าง นักการศึกษาสามารถตอบอย่างมั่นใจว่า เทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อพัฒนาการเรียนการสอนศิลปศึกษาทั่วทั้งระบบ ดังนั้นถ้าจะเริ่มดำเนินการพัฒนาการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เราไม่สามารถเลือกพัฒนาเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่ทุกส่วนมีความสำคัญเท่าเทียมกันหมด ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตร วัตถุประสงค์ กิจกรรม วิธีการสอน สื่ออุปกรณ์และการประเมินผล ดังที่ เฮซิงเกอร์ (Hechinger) กล่าวว่า เทคโนโลยี หากถูกนำมาใช้โดยครูผู้ชาญฉลาดย่อมนำไปสู่ผลการเรียนการสอนที่ยิ่งใหญ่เสมอ (สันติ คุณประเสริฐ, 2541 : 41)

ในการจัดการศึกษาด้านศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา ควรกำหนดให้รายวิชาดังต่อไปนี้เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร เช่น วิชาอินเทอร์เน็ต (Internet) วิชาคอมพิวเตอร์สำหรับจิตรกรรม (Computer for Painting) วิชาคอมพิวเตอร์สำหรับงานประติมากรรม (Computer for Sculpture) วิชาคอมพิวเตอร์สำหรับงานออกแบบสิ่งพิมพ์ (Computer for Advertising Design) และวิชาคอมพิวเตอร์สำหรับงานออกแบบตกแต่งภายใน (Computer for Interior Design) ฯลฯ

สิ่งที่ครูศิลปะน่าจะถือเป็นหลักในการประเมินผลนั้น ครูศิลปะควรให้ความสำคัญต่อพัฒนาการแห่งประสบการณ์ที่ผู้เรียนแต่ละคนได้รับระหว่างที่ทำการผลิตผลงานศิลปะนั้น ๆ การประเมินผลจึงต้องคอยหมั่นสังเกตดูผลงานของนักเรียนและตัวนักเรียนด้วย จึงจะสามารถประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

กิจกรรมการสอนแบบใหม่นี้ไม่ใช่ซ้ำซ้อนหรือทำลายสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่เคยถือปฏิบัติมาในอดีต แต่ครูศิลปะต้องศึกษาวิเคราะห์การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและได้รับความสำเร็จสูงสุด

เน้นกระบวนการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

เนื้อหาวิชา หมายถึง เนื้อหาความรู้และมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สำคัญในการเรียนรู้เป็นส่วนที่จะต้องตอบสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร ในการกำหนดเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ของการเรียนควรจะทำให้มีความเหมาะสมกับระดับชั้น มีการจัดลำดับความยากง่ายให้สัมพันธ์กันและไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน

เกณฑ์ในการเลือกเนื้อหานั้น ทาบา (Taba, 1962 : 267-289) ได้เสนอเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาไว้ 6 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) เชื่อถือได้และเป็นแก่นสารของความรู้ในแต่ละสาขาวิชา
  - 2) สอดคล้องกับวุฒิภาวะในการเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้เรียน
  - 3) สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน
  - 4) มีความสมดุลระหว่างความกว้างและความลึก
  - 5) สอดคล้องกับความจริงในสังคม
  - 6) สนองความมุ่งหมายได้หลายประการ
- การดำเนินการด้านเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา ต้องคำนึงว่า เนื้อหาสาระของวิชาศิลปศึกษาเกี่ยวกับความงาม อารมณ์สะเทือนใจ และมีสาระที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม ศิลปะต้องแสดงออกจากการคิดที่เป็นนามธรรม ถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติผ่านวัสดุต่างๆ ออกมา

เป็นผลงานศิลปะซึ่งเป็นรูปธรรม การถ่ายทอดนั้นต้องอาศัยทักษะและความคิดจินตนาการ

ในการจัดกิจกรรมในเนื้อหาวิชาศิลปะศึกษาจึงต้องคำนึงถึงความพร้อมตามวุฒิภาวะเป็นสำคัญ เพราะการจัดกิจกรรมทางศิลปะศึกษาให้กับผู้เรียนในแต่ละวัยมีความแตกต่างกัน ในระดับมัธยมศึกษา ผู้เรียนอยู่ในช่วงของวัยรุ่น การจัดกิจกรรมด้านเนื้อหาวิชาควรคำนึงว่า นอกจากผู้เรียนจะสนใจกับการแสดงสภาพตามธรรมชาติของวัตถุและสิ่งแวดล้อมแล้ว ผู้เรียนยังต้องการสิ่งที่เป็นเหตุผล สนใจสิ่งที่มีความหมายสำหรับชีวิตส่วนตัวของเขา และสนใจเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ฉะนั้นเนื้อหาของรายวิชาต้องตอบสนองความสนใจดังกล่าวด้วย

2. ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

กิจกรรมศิลปะที่จัดให้สำหรับผู้เรียน ควรเปิดโอกาสอย่างเต็มที่ที่จะให้ผู้เรียนสามารถคิดจินตนาการได้อย่างอิสระเสรี สามารถสร้างปัญหาขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อการฝึกและสร้างทักษะกระบวนการคิดที่เป็นระบบระเบียบ และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

และจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงได้แก่วิธีการสอนโดยพาไปศึกษานอกสถานที่ (Field Trip) เป็นวิธีการสอนที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เพราะผู้เรียนจะได้มีประสบการณ์ตรงทำให้ผู้เรียนไม่เบื่อหน่ายและสนใจตื่นเต้นกับประสบการณ์ใหม่เป็นอย่างมาก นอกจากนี้เซลเลอร์ (Zeller, 1983 : 43-46) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ของพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเท็กซัส (The Museum of Texas Mech University) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนวิชาศิลปะศึกษาว่า ในขณะที่รูปภาพจำลอง (Reproduction) เป็นอุปกรณ์การสอนที่จำเป็นอย่างหนึ่งในโรงเรียน แต่ละโรงเรียนอยู่ห่างไกลจากพิพิธภัณฑ์ และไม่มีงบประมาณเพียงพอในการนำนักเรียนไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ได้ แต่ในการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษานั้น ครูศิลปะและผู้บริหารต่างตระหนักถึงความจำเป็นและประโยชน์ที่ได้รับจากการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้นักเรียนได้ชมผลงานศิลปกรรมที่เป็นต้นแบบ (Original Work of Art) เพราะนอกจากที่นักเรียนชื่นชมผลงานทางศิลปะที่มีคุณค่าทางความงามและเทคนิคในการสร้างงานศิลปกรรมแล้ว นักเรียนยังได้พัฒนาในด้านความรู้สึกทางสุนทรียภาพด้วย มีครูศิลปะจำนวนมากที่สอนทางสุนทรียศาสตร์ได้พัฒนา

บรรยากาศการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษา แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

รูปแบบของการสอนวิชาศิลปะนิยมให้มีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น โดยใช้วิธีการสอนให้นักเรียนได้ชื่นชม และศึกษาผลงานศิลปะกรรมต้นแบบในพิพิธภัณฑ์ (Beardsley, 1958)

เซลเลอร์ได้ให้ความสำคัญต่อวิธีการสอนวิชาศิลปะศึกษาอีกวิธีหนึ่งซึ่งเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างมาก นั่นคือการเรียนวิชาศิลปะศึกษาจากการศึกษางานศิลปะกรรมต้นแบบในพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้เพราะเซลเลอร์เห็นคุณค่าอันใหญ่หลวงของการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ และการศึกษา เพื่อให้เข้าถึงสุนทรียศาสตร์อย่างจริงจัง การได้ศึกษาจากศิลปะกรรมต้นแบบ จะทำให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับในคุณค่าที่ต่างกัน ระหว่างงานศิลปะกรรมที่เป็นต้นแบบและรูปภาพจำลอง

3. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้สีก้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน

ได้แก่ การสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การสอนโดยเอาความรู้หลาย ๆ เรื่องมาสัมพันธ์กันหรือการสอน เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงที่อยู่รอบตัวผู้เรียนให้เกิดประโยชน์ เช่น ช่วยให้การสอนศิลปะมีคุณค่ามากขึ้น แทนที่จะเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว ช่วยให้สามารถเน้นการพัฒนาทักษะทางศิลปะที่จำเป็นให้เกิดความคิดรวบยอด และสามารถปลูกฝังค่านิยมได้อีกด้วย การสอนแบบบูรณาการทำให้เด็กเกิดการบูรณาการความรู้ที่เป็นการจัดการศึกษาให้เป็นเอกภาพ ความรู้ไม่แยกไปตามวิชาต่าง ๆ แต่รวมกันภายใต้หน่วยเดียวกัน

4. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้

ปัจจัยที่จะส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่สำคัญประการหนึ่งคือ แต่ละโรงเรียนควรมีห้องเรียน และห้องปฏิบัติการศิลปะที่นักเรียนจะต้องเดินมาเรียนวิชาศิลปะ ธรรมชาติของวิชาศิลปะศึกษาแตกต่างกับการเรียนการสอนในวิชาอื่น ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ หรือสังคมศึกษา แต่การเรียนการสอนวิชาศิลปะจำเป็นต้องมีบริเวณหรือสถานที่พอเพียงและเหมาะสมต่อการปฏิบัติการทางศิลปะ การเรียนการสอนศิลปะจะล้มเหลว

อย่างยิ่ง ถ้าปฏิบัติภายในชั้นเรียนทั่วไปที่นักเรียนจะต้องเปลี่ยนห้องเรียนไปเรื่อย ๆ เพราะจะไม่สะดวกและต้องจัดกิจกรรมการสอนอย่างรีบเร่ง เพื่อจัดห้องเรียนให้เรียบร้อยก่อนที่นักเรียนห้องต่อไปจะเข้ามาเรียนต่อ ห้องเรียนและห้องปฏิบัติการทางศิลปะของหมวดศิลปะศึกษาควรเป็นห้องเรียนเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอนศิลปะเท่านั้น และจะเป็นการดียิ่ง ถ้าโรงเรียนจะให้พื้นที่อย่างน้อย 3 ห้องเรียนติดกัน กล่าวคือ จะได้เป็นห้องเรียนภาคทฤษฎี 1 ห้อง ห้องเรียนภาคปฏิบัติ 1 ห้อง และห้องพักครูศิลปะอีก 1 ห้อง ลักษณะของห้องเรียนศิลปะที่กล่าวถึงนี้ ครูศิลปะจะต้องจัดเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะโดยคำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้

- 1) ห้องพักครูศิลปะ ห้องเรียนและห้องปฏิบัติการควรอยู่รวมกัน
- 2) ครูศิลปะจะต้องจัดบรรยากาศภายในห้องเรียนศิลปะให้มึกลิ่นไอแห่งความงาม การสร้างสรรค์ ความเป็นกันเอง และความสุข
- 3) ห้องเรียนศิลปะที่กำลังเป็นอยู่ต้องสามารถปรับเปลี่ยนให้เป็นห้องแสดงนิทรรศการศิลปะขนาดย่อมได้
- 4) ครูศิลปะภายในห้องศิลปะควรเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
- 5) ห้องเรียนและห้องปฏิบัติการศิลปะควรกว้างขวางและถูกลักษณะ
- 6) ควรมีเสียงเพลงในห้องศิลปะ
- 7) ควรมีตู้และชั้นสำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์
- 8) ในห้องพักอาจารย์ศิลปะหรือห้องเรียนศิลปะอย่างน้อยควรมีเครื่องคอมพิวเตอร์พร้อมเครื่องพิมพ์ 1 ชุด
- 9) ห้องเรียนศิลปะควรมีอุปกรณ์การสอนวิชาศิลปะ
- 10) ห้องศิลปะควรมีมุมศึกษาค้นคว้า

5. ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการต่าง ๆ

ในปัจจุบันวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งคือ คอมพิวเตอร์ ซึ่งนับว่าเป็นเทคโนโลยีขั้นสูงที่สามารถช่วยเหลือด้านการศึกษาได้เป็นอย่างดี นักการศึกษาจึงหันมาสนใจที่จะนำคอมพิวเตอร์เข้ามามีส่วนในการศึกษา

มากขึ้น โดยเฉพาะการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction)

ทางด้านศิลปศึกษา มาเดจา (Madeja, 1983 : 15-17) ศาสตราจารย์ทางศิลปะแห่งมหาวิทยาลัยอริโซนา (The Arisaona State University) ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวถึงการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเรียนการสอน วิชาทัศนศิลปศึกษา คอมพิวเตอร์นับว่าเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สามารถสร้างภาพได้ นักเรียนจึงสามารถสร้างภาพที่ตนต้องการได้อย่างรวดเร็ว และวิธีการไม่ซับซ้อนนัก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันยังไม่มี การบรรจวิชาศิลปะคอมพิวเตอร์ (Computer Art) เข้าในแผนการเรียนของโรงเรียนก็ตาม แต่ โนววี (Noll) (Madeja, 1983 : 16) กล่าวว่า ในอนาคตอันใกล้ศิลปะคอมพิวเตอร์จะเปรียบเสมือน "จิตรกรผู้สร้างสรรค์" (Creative Painter) และคอมพิวเตอร์จะเป็นสื่อการแสดงออกทางศิลปะที่สำคัญของศิลปิน มาเดจา ได้ยกตัวอย่างการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเรียนการสอน ศิลปศึกษาว่า นักเรียนสามารถสร้างภาพ และสามารถประเมินคุณค่าของงานศิลปะของศิลปินได้ โดยการป้อนข้อมูลเข้าไปและคอมพิวเตอร์สามารถสนองตอบความต้องการได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง จะเห็นว่าผู้รับผิดชอบ ในการสร้างหลักสูตรสามารถสอดแทรกวิชาศิลปะคอมพิวเตอร์เข้าในหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาได้ และในการสอน วิชาทัศนศิลปศึกษา ครูศิลปะมีความต้องการในการพัฒนา การเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่นี้

6. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและ บุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ บิลล์ เกตส์ (Bill Gates อ้างถึงใน รุ่ง แก้วแดง, 2542 : 15) กล่าวว่า การเรียนไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะใน ห้องเรียนและอยู่ภายใต้การควบคุมกำกับของครูเท่านั้น ในโลกยุคปัจจุบันคนสามารถที่จะเรียนรู้ได้จากแหล่งความรู้ หลากหลาย โดยเฉพาะทางด่วนข้อมูล (Information Superhighway) ซึ่งกำลังมีบทบาทและมีความสำคัญ อย่างยิ่งต่อการศึกษาของมนุษย์ การจัดการศึกษาด้าน ศิลปศึกษาก็เช่นกัน ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตระหนัก ว่าทุกคนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ในรูปแบบ

และวิธีการที่หลากหลาย และรักที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมยุคข้อมูล ข่าวสารและสังคมแห่งการเรียนรู้ทุกเวลาและทุกสถานที่ บนโลกใบนี้เป็นชั่วโมงและห้องเรียนศิลปะที่เต็มไปด้วย ความงาม สนุกสนาน ความเป็นมาที่ควรค่าแก่การจด บันทึกลงเป็นภาพ คำประพันธ์หรือสร้างสรรค์ขึ้นเป็นงานศิลปะ การจัดการศึกษาในปัจจุบันต้องระดมสรรพกำลัง ทุกส่วน ทั้งครอบครัว ชุมชน รัฐ เอกชน องค์กรเอกชน สื่อมวลชน โดยในสังคมเพื่อการศึกษาจะต้องตระหนักถึง ความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการศึกษาทุกชั้นตอน (รุ่ง แก้วแดง, 2542 : 51) บิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคล ทุกฝ่ายต้องประสานความร่วมมือ อาจจะในฐานะของวิทยากร นายทุน หรือฝ่ายประชาสัมพันธ์ที่เข้าใจและเอาใจใส่ใน กิจกรรมศิลปะที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกโรงเรียน บิดามารดา คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านสามารถเป็นครูสอน หรือเล่า เรื่องราวในอดีตที่มีคุณค่าอันเป็นภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้เพื่อ ปลุกฝังให้ผู้เรียนได้ภูมิใจในมาตุภูมิของตน

การส่งเสริมการจัดการกระบวนการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนด บทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ สรุปลงเป็นแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมศิลปศึกษา ดังนี้

1. จัดตั้งหอศิลปศึกษาประจำจังหวัด

หอศิลปศึกษาประจำจังหวัด (Art Education Galery) คือ หอศิลปศึกษาที่เป็นศูนย์รวมของผลงาน ดีเด่นของนักเรียนในจังหวัดนั้น ๆ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1.1 ห้องแสดงนิทรรศการผลงานดีเด่นของ นักเรียนแบบถาวร คือ ห้องที่แสดงผลงานดีเด่นที่ติดตั้ง เป็นเกียรติประวัติของนักเรียนที่ชนะเลิศการประกวดใน ระดับจังหวัดในแต่ละปีการศึกษา จะรวบรวมและติดตั้งใน ห้องนิทรรศการถาวรอย่างสมเกียรติตลอดไป

1.2 ห้องแสดงนิทรรศการผลงานศิลปะของ นักเรียนแบบชั่วคราว คือ ห้องที่แสดงนิทรรศการทางศิลปะ ของนักเรียนในช่วงระยะเวลาหนึ่งอาจเป็น 1-3 สัปดาห์ ห้องแสดงนิทรรศการแบบชั่วคราวนี้ สามารถรองรับความ

ต้องการของนักเรียนที่ต้องการรวบรวมผลงานและนำมาแสดงสู่สาธารณชนได้ตลอดเวลาตามความเหมาะสม

2. จัดตั้งหอสมุดศิลปะศึกษา

หอสมุดทางศิลปะศึกษาเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ทางศิลปะศึกษา อันประกอบด้วยหนังสือศิลปะศึกษาที่เป็นภาษาไทยและต่างประเทศที่สามารถให้บริการเพื่อการศึกษา ค้นคว้าแก่นักเรียนได้ตลอดเวลา ส่วนหนึ่งของหอสมุดศิลปะศึกษา อาจประกอบด้วยศูนย์หนังสือศิลปะ ที่เป็นแหล่งรวมของผลงานทางวิชาการของนักเรียน ครูอาจารย์ ที่นำมาเผยแพร่และจำหน่ายได้ อีกส่วนหนึ่งของหอสมุดศิลปะศึกษา ที่สำคัญคือร้านจำหน่ายผลงานศิลปะของนักเรียนที่ประกอบด้วยผลงานศิลปะของนักเรียนที่ผลิตเพื่อการจำหน่าย และหารายได้ระหว่างเรียน นักเรียนและผู้ปกครองจะเห็นคุณค่าของศิลปะที่เป็นรูปธรรมที่สุด เมื่อการผลิตผลงานศิลปะครบวงจร นั่นคือ นักเรียนสามารถผลิตและจำหน่ายมีรายได้ที่ปรากฏชัดเจน

3. จัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีทางศิลปะศึกษา

เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีศิลปะศึกษา มีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีที่ทันสมัยในอนาคต มีความจำเป็นที่จะต้องมองการณ์รับพิชิตข้อต่อความก้าวหน้าของวิทยาการ ภาครัฐควรจัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีทางศิลปะศึกษาที่จะเป็นแหล่งรวมของเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัย วิทยากรที่มีความรู้ ความสามารถและมากด้วยประสบการณ์ที่สามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนและครูศิลปะ ทั้งนี้เพื่อเสริมศักยภาพของศิลปะศึกษาต่อการแข่งขันกับสังคมโลกต่อไป

4. จัดตั้งศูนย์วิจัยทางศิลปะศึกษา

การวิจัยทางศิลปะศึกษา คือ การรวบรวมข้อมูลทางศิลปะศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะศึกษา เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่มีวันจบสิ้น และทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับจำเป็นที่รัฐจะต้องมีศูนย์วิจัยทางศิลปะศึกษาที่จะเป็นหน่วยงานสำหรับรวบรวมปัญหาเพื่อนำมาแก้ไขและชี้แนะแนวทางใหม่สู่วงการศิลปะศึกษา ศูนย์วิจัยทางศิลปะศึกษาควรเป็นที่รวมของผลงานวิจัยทั้งของนักวิจัยไทย และต่างประเทศที่สามารถค้นคว้าได้ จัดหาทุนสำหรับการทำวิจัย

ทางศิลปะศึกษาโดยเฉพาะ มีการนำเสนอผลงานวิจัยใหม่ๆ และสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัย เพื่อนำสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและเกิดประโยชน์ต่อวงการศิลปะศึกษาอย่างจริงจัง

การประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลในวิชาศิลปะศึกษามีลักษณะของการประเมินผลแตกต่างออกไปจากวิชาอื่นๆ ตามธรรมชาติของวิชา ครูศิลปะควรให้ความสำคัญต่อพัฒนาการแห่งประสบการณ์ที่ผู้เรียนแต่ละคนได้รับระหว่างที่ทำการผลิตผลงานศิลปะนั้นๆ การประเมินผลจึงต้องคอยหมั่นสังเกตดูผลงานของนักเรียนและตัวนักเรียนด้วย จึงจะสามารถประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (กรมสามัญศึกษา, 2520 : 70) นั่นคือ การวัดและประเมินผลในรายวิชาศิลปะศึกษา ก็คือการวัดพัฒนาการของผู้เรียนในด้านความคิดสร้างสรรค์ สุนทรียภาพ การรับรู้ อารมณ์ สติปัญญา สังคม และการวัดพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความซาบซึ้งในศิลปะ ทักษะ ทักษะและการนำไปใช้ (ประภัศ นิยมธรรม, 2523 : 50-53)

ในการดำเนินการด้านการวัดและประเมินผลรายวิชาศิลปะศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลได้นั้น นอกจากครูศิลปะจะปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการประเมินผลตามหลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2521 และมีความเข้าใจในธรรมชาติของวิชาศิลปะศึกษาแล้ว ปัจจัยที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือ การเลือกใช้เครื่องมือหรือวิธีวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับธรรมชาติของวิชาศิลปะศึกษา วิธีการวัดและประเมินผลวิชาศิลปะศึกษาที่นิยมใช้อยู่ในปัจจุบันสรุปได้ดังนี้

วิธีที่ 1 การทดสอบ (Testing) เป็นวิธีวัดและประเมินผลที่สำคัญและใช้มากในการวัดพฤติกรรมทางสมอง (Cognitive Domain) การทดสอบวิธีนี้ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงสมรรถภาพของผู้เรียน แต่วิธีนี้ไม่เหมาะสมกับการวัดและประเมินผลผลงานศิลปะของนักเรียน

วิธีที่ 2 การสังเกต (Observation) ครูศิลปะเป็นผู้สังเกตดูความตั้งใจของผู้เรียน ตั้งแต่การสนใจต่อการสอนของครู และตั้งใจปฏิบัติงานทั้งงานของตนและ

ของกลุ่มจนสำเร็จ

วิธีที่ 3 การสัมภาษณ์ (Interview) มีวิธีการวัดและประเมินผลคือ ครูศิลปะและนักเรียนสนทนากันอย่างมีจุดมุ่งหมาย ซึ่งจะทำให้ครูได้พบข้อเท็จจริงบางประการ เช่น บุคลิก ทศนคติ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของผู้เรียน (ชะลอพงษ์สามารถ, 2526 : 113-114)

วิธีที่ 4 เทคนิค 5 ระดับ คะแนน (The Five - Piles Technique) มีวิธีการวัดและประเมินผลคือ ครูศิลปะนำผลงานของนักเรียนมาเปรียบเทียบกันแล้ววางเรียงผลงานของนักเรียนตามคุณภาพของผลงานเป็น 5 กอง แล้วครูให้ระดับคะแนนตามคุณภาพของผลงานแต่ละกอง วิธีการนี้ระดับคะแนนขึ้นอยู่กับความชอบและประสบการณ์ทางศิลปะของครูผู้สอน

วิธีที่ 5 การสะสมคะแนนตามเกณฑ์ (Evaluation by Cumulation of Scaled Criteria) มีวิธีการวัดและประเมินผลคือ ครูศิลปะนำผลงานของนักเรียนมาเปรียบเทียบกันแล้วให้คะแนนในแต่ละเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ 1) ความเป็นต้นแบบ 2) ความสมดุล 3) พื้นผิว 4) ความขัดแย้ง 5) ความหลากหลาย 6) แสงเงา 7) ความสะอาด แล้วนำคะแนนสะสมในแต่ละเกณฑ์มารวมเป็นคะแนนตัดสินให้ระดับคะแนน วิธีการนี้เหมาะสำหรับให้คะแนนเพื่อการตัดสินการประกวดผลงานศิลปะ

วิธีที่ 6 การวิจารณ์ (The Critique) มีวิธีการวัดและประเมินผลคือ ให้นักเรียนเจ้าของผลงานอธิบายและวิจารณ์ผลงานศิลปะของตนเอง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่มนักเรียน วิธีการนี้นักเรียนที่มีทักษะใน

การพูดดีจะได้เปรียบกว่านักเรียนที่ขาดทักษะในการพูด ครูจะต้องให้คะแนนด้วยความยุติธรรม

วิธีที่ 7 การประชุมเป็นรายบุคคล (Private Conference) เป็นวิธีการวัดและประเมินผลที่สืบเนื่องจากการวิจารณ์ มีวิธีวัดและประเมินผลคือครูศิลปะและนักเรียนจะประชุมเป็นรายบุคคลเพื่อให้นักเรียนเจ้าของผลงานมีโอกาสแสดงความคิดเห็น อธิบายถึงแนวความคิดและวิธีการสร้างผลงานศิลปะของตนเองอย่างเต็มที่โดยไม่ได้รับการรบกวนจากผู้เรียนคนอื่น (Kobisz, 1976 : 11-12)

วิธีที่ 8 การจัดเก็บแฟ้มผลงาน (Portfolio) การจัดเก็บแฟ้มผลงานของนักเรียน คือ การสะสมงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสดงถึงผลงาน ความก้าวหน้า และสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนในส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนของการเรียนรู้ ในวิชาการรวบรวมงานจะต้องครอบคลุมถึงการที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการเลือกเนื้อหาเกณฑ์การตัดสินให้ระดับคะแนน รวมทั้งเป็นหลักฐานที่สะท้อนการประเมินตนเองของนักเรียนด้วย (กรมวิชาการ, 2540 : 48)

ทั้งนี้ วิธีการวัดและประเมินผลวิชาศิลปะศึกษา ไม่นิยมการนำผลงานศิลปะของผู้เรียนมาเปรียบเทียบกัน หากแต่พยายามวัดโดยให้เด็กแข่งขันกับตนเองว่าจะมีความก้าวหน้าทางการเรียนมากน้อยเพียงใด (เลิศ อานันท์นะ, 2523 : 29) และลำดับขั้นตอนของการวัดและประเมินผลทางศิลปะศึกษา จะต้องคำนึงถึงความสามารถในการจดจำความรู้ทั่วไปทางศิลปะ ที่มาของแรงบันดาลใจของการสร้างผลงาน ทศนคติของผู้เรียน เทคนิคที่ใช้ในการสร้างผลงาน และความสามารถในการสร้างผลงานในขั้นต่อไป เกณฑ์ในการวัดและประเมินผลนี้จะต้องประกอบด้วย การสังเกตและสอบถาม เพื่อให้ทราบถึงความตั้งใจ ชอบเซต ความลึกซึ้งและทิศทางในการสร้างผลงานศิลปะนั้น ทั้งนี้จะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับผลงานศิลปะนั้นด้วย (Kobisz, 1976 : 13)

นอกจากนี้ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังได้ระบุถึงวิธีประเมินผลกระบวนการเรียนรู้ว่าให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากคุณภาพพฤติกรรมการสังเกตพฤติกรรม การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนด้วย

**วิธีการวัดและประเมินผลวิชาศิลปะศึกษา
ไม่นิยมการนำผลงานศิลปะของผู้เรียน
มาเปรียบเทียบกัน หากแต่พยายามวัด
โดยให้เด็กแข่งขันกับตนเองว่าจะมี
ความก้าวหน้าทางการเรียนมากน้อย
เพียงใด**

จากสาระสำคัญในการจัดการเรียนการสอนวิชา ศิลปศึกษาทั้ง 5 ข้อที่นำเสนอ เป็นแนวทางที่คู่ขนานไปกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่ได้บังคับ ใช้แล้วตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 ซึ่งนับว่าเป็นแนว ความคิดและนโยบายในการจัดการศึกษาระดับชาติที่ทันสมัยที่สุด คาดว่าคงจะเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างสูง อีกทั้งยัง

สามารถแก้ภาวะวิกฤติทางการศึกษาที่ประเทศชาติกำลัง เผชิญอยู่ในขณะนี้ได้ ในหมวด 4 มาตรา 22 ถึง 30 เรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาเป็นพระราชบัญญัติแห่งความหวังดี แต่ตัวจักรกลที่สำคัญที่สุดที่จะผลักดันให้พระราชบัญญัตินี้ พุ่งไปข้างหน้าได้อย่างทรงอำนาจไม่มีใครอื่นนอกจาก "ครู" พ่อพิมพ์และแม่พิมพ์ของชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. 2540. หลักสูตรการเรียนการสอนแบบบูรณาการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กรมสามัญศึกษา. 2520. คู่มือนิเทศการศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายวิชาศิลปศึกษาและดนตรีศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จิงเจริญการพิมพ์.
- กรมสามัญศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 2. 2539. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็น ศูนย์กลาง. ยะลา : สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2.
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. 2536. สวรรค์มีตา ผู้ชีวิตด้วยจิตวิทยา ชุดที่ 4. กรุงเทพฯ : ทจก. ภาพพิมพ์.
- ชะลอ พงษ์สามารถ. 2526. ศิลปะสำหรับครูมัธยม. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ประภัสร นิยมธรรม. 2523. ศิลปะของเด็กเชิงจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- รุ่ง แก้วแดง. 2542. ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- เลิศ อานันท์นะ. 2523. ศิลปะในโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต.
- _____. 2535. เทคนิควิธีสอนศิลปะเด็ก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ คุณประเสริฐ. 2541. "เทคโนโลยี : เครื่องมือในการพัฒนาการเรียนการสอนศิลปศึกษา", วารสารครุศาสตร์. 27 (กรกฎาคม-ตุลาคม), 41.
- Beardley, M.C. 1958. *Aesthetic : Problem in the Philosophy of Criticism*. New York : Harcourt Bruce & World.
- Gates, Bill. 1995. *The Road Ahead* Penguin. London : S.N. อ้างถึงใน รุ่ง แก้วแดง. 2542. ปฏิวัติ การศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- Kobisz, Vitold. 1976. "Non of the Above : Evauation of Student Art Work", *Art Education*. 29 (November), 11-13.
- Madeja, Stanley S. 1983. "Computer Graphics The Subject Matter for the Art Curriculum", *Art Education*. 36 (May), 15-17.
- Taba, Hilda. 1962. *Curriculum Development : Theory and Practice*. New York : Harcourt Bruce & World.
- Zeller, Terry. 1983. "Let Teach Art with Originals", *Art Education*. 36 (January), 43-47.